

Ludmila Brožíková

## *Pozdní návraty*

---

Většina přání je od toho, aby se tajila. Skýtají občas tajemství, jež jsme třeba ani ve skrytu duše neočekávali. Toužíme je odhalit. A zároveň se skutečnosti bojíme. Je lepší do nich jen občas, jen jedním očkem nakouknout, nebo se za nimi odhodlaně vydat? Můj starší syn jednoho dne ráno mezi dveřmi jako samozřejmost prohodil, že se mám obléct. Jedeme na výlet. Ráda cestuji, nezeptala jsem se, kam má namířeno. Zastavili jsme se v městě sochařství, Hořicích, navštívili rovněž historickými plastikami naplněný Kuks, minuli lázničky Velichovky. Náhle se mi cesta k dalšímu městu zazdála silně povědomá. Nebyla jsem zde téměř šedesát let. Mířili jsme k městu mého dětství. Nenapadlo mne, že zdánlivě nekonfliktní návrat může bolet. Že vzpomínky na dětství v člověku stále žijí, jen jsou na ně navrženy další životní prožitky. Jako by jen spaly. Moji mladí tu nikdy nebyli a přesto jsme téměř intuitivně za chvíli stáli na kraji náměstí. Během snad zlomku vteřiny zmizel věkovitý příkop mezi mým poválečným odchodem a současným, značně opožděným návratem. Nic jsem nezapomněla, tím hůř se však vyrovnávala se skutečností. Cožpak je vůbec možné jen tak se vrátit do stejného času, rozběhnout se ke zpěněnému, zpívajícímu splavu, k městskému bělidlu pod košatými jabloněmi, do luk, zaplavovaných každé jaro co jaro nekonečnou vodou z náhonů? Zajít, jako kdysi, do strání plných sasanek, podléšek a konvalinek, lemujících cestu do nedaleké vísky Zvole? Vsunout nedočkavě ruku do obrovitého kompostu na soutoku Labe a Úpy pro bělostné, voňavé žampiony? Vylézt na stromy a rovnou do dětské pusy trhat šťavnaté třešně a švestky a obezřetně přitom hlídat, zda se zpoza nedaleké boudy neobjeví hlídač se svou pověstnou, trestající holí a šťavnatými nadávkami? Uvědomit si, jak neskutečně prostý je pocit lidského štěstí?

Teprve jsme stoupali do kopce a já měla náhle neodbytný pocit vpádu tří květnových zmrzlíků do rozkvetlého sadu. Přesto jsem nedokázala říct „vraťme se, jsem unavená, třeba to vyjde někdy jindy...“ Nejsem masochista a navzdory tomu od sebe nepřijemnosti neodháním, musím si všechno prožít až na samý morek. Něco blízkého, milovaného, zmizelo v propadlišti času. Proměnilo se, padal na mne zvláštní smutek. Abych tomu unikla, prudce jsem zatoužila vstoupit do někdejšího Halamíčkovíc krámu, uslyšet drnčivý zvuk zvonce nade dveřmi, a koupit si, jako tenkrát, v dětství, za korunu cetkové „šťěstí“ v poctivém kartonovém, tuhém kornoutu. Odehnat zjištění, že na Jakubském předměstí už není „špalíček“ s malým krámkem – tehdy se mu říkalo koloniál – kde jsem po matčině větším nákupu dostávala od majitelky jako pozornost pytlíček s přeslazenými cucavými certlemi, nebo jindy perlově zbarvenými atlaskami, či lepivými bonbóny, připomínajících tvarem i vůní fialky. Nevím, zda se už tehdy

někdo staral, co by mělo vedle čeho stát neb ležet, jak třídít sortiment, aby se nemísily všechny ty výrazné pachy a vůně, ale v tom krámku to všechno vonělo po cukrkanclu (nedaleko Jaroměře, ve Smiřicích, byl cukrovar), Schichtově mýdle s jelenem, pohance a petroleji, čerstvě vykopaných bramborách, sušených švestkách i natrpkle vonících rýžových a březových košťatech. Hned naproti krámku přes ulici už nebylo vyhlášené pekařství, z fary nevoněly máslové koblihy, z průjezdů formanských domů nevylétali rorýsi, vlaštovky a jiříčky, nevyjel jediný valník s pivními sudy, tažený mohutnými valachy s cingrlátky na postrojích. Místo domu, kde jsme kdysi bydleli, bylo nelítostné zbořeníště, z přilehlé zahrady už někdo dávno spálil nařezané dřevo z vykácených starých ovocných stromů, kde se za mého dětství schovávali ježci a ještěrky. Už mne můj prchlivý otec nikdy nezavře do temné komory, plné pobíhajících sviněk, pavouků a další lezoucí havěti, která mne tolik děsila. Byla bych si raději vždy vybrala klečení v koutě za skříní. Trestal mne tak vždy pokaždé, kdykoliv se matka při vstupu do kuchyně lekla temného, mrštného stínu užovky či rosničky ve velké okurkové láhvi mezi rámy dvojitého okna. Ty dočasné vězně jsem domů tahala ze svých výletů po okolí, zbytečně doufajíc, že rodiče podpoří moji lásku k přírodě. Měla jsem to v genech, totéž dělala moje teta a po mně i moje děti. Už nikdy domů nepřinesu voňavý, křupavý chléb, z něhož jsem pokaždé cestou domů okusovala lesklou, rozpraskanou hněd kůrku, i moučný spodek strašně dobroučké patky, ač jsem dobře věděla, že otec odepne pásek, zrudne v obličeji a já... ale co, už všechna příkoří dávno odnesl čas. Otec totiž miloval právě ty vypečené patky chleba s čerstvým máslem, proleželými syrečky a řízným, napěněným pivem ve džbánu.

Syn se snachou snachou se mnou šli poslušně po vzpomínkových stezkách. Už jsem ani nekomentovala, že támhle bývalo to a tuhle ono a na obou místech nic z toho už není, moc mne „sebral“ kdysi nádherný, udržovaný městský park s pobíhajícími dětmi po pískových cestičkách, s tehdy bílými, udržovanými lavičkami a altánky, teď zohavené nesmyslnými klikyháky sprejerů, v největším bílém altánu o nedělích hrávala vojenská hudba zdejší posádky, teď byly všechny sloupy počmárané a zryté neslušnými kosočtverci i oznámeními, že zde kdysi byl ten a ona. Po všech těch jobovkách, jež následovaly, jsme se vrátili zpět na náměstí. K mým nejsilnějším vzpomínkám. Podlouhlé náměstí se sochařsky cenným mariánským sloupem bývalo místem týdních trhů se vším možným. Ovoce, zeleninou, vajičky, ráno nadojeným kozím mlékem, mečícími kůzlaty, kdákajícími slepicemi i kejhajícími husami, jež tušily svůj blízký konec. Zatoužila jsem znova uslyšet chlapíka s barevným šátkem kolem krku a placatou, promaštěnou čepicí s kšiltlem na olysalé hlavě, s narudlým strniskem na opálené tváři, co neodolatelně vyvolával na celý rynek „Tady prosím pravýyy turecký méééd, nenechte si to milostpaní (vašnosta) ujít.“ A když jste si to opravdu nechali ujít, usekl na ochutnání ostrou mačetou z vysokánské homole tu nepopsatelnou dobrotu, plnou ořechů a mandlí. A byli jste ztraceni. Náměstí bývalo úplné typických trhoveckých bud, ověšených košíky, ošatkami, fěrtochy, křiklavě barevnými šátky, lacinými korálky i růženci, pentlemi a zrcátky. Vedle krosny s náradím postávající slovenský drotár nabízel umně propletené drátěné konstrukce na zavěšení plechových pokliček k hrncům, i jiné, menší na klíče, naběračky. Jiný zase vždycky prodal pár hliněných mléčných krajáčů či mís na zadělávání těsta, dopředu prozíravě opletených drátem proti rozpadu po eventuelním prasknutí. Taky na počkání zaletoval děravý hrnec či tekoucí bandasku. Nechyběla tam, v dobách mého dětství, ani na dálku vonící bylinářka. Vedle ní si hlasitě chválila své zboží kořenářka, postávající nad podkasanými pytlíky s paprikou, pepřem, kmínem, koriandrem, skořicí i sušeným perníkem z nedalekých Pardubic, ale i majoránku s anýzem. Přitahovala

mne růžolíci, v nadami hojně obdařená selka v bílé jupičce a tlustém harasovém svetru, několika na sebe nařasených sukničích, která pokaždé vyložila na široké, doběla vydrhnuté prkno krychličky doma stloukaného másla, vlévaného do dřevěných, řezbářsky vyfešákových formiček. Pokaždé kolem ní stál houf služek, kuchařek i paniček, chtivých té čerstvé, voňavé, poctivé smetanové krásy. Musela jsem poodejít pod staré, historické podloubí, kde se v neděli po bohoslužbách v arciděkanském chrámu společensky korzovalo – vzpomínky byly příliš silné. I tu jsem přicházela o iluze. Místo krásných, často až umělecky ztvárněných dveří do obchůdku mne vítaly hliníkové, zašlé rámy, někdejší mosazné, krásné kliky vystřídaly ty odporné, hnědé lisované umělohmotné. Kdysi bohatě zdobené ornamentální pískované sklo vystřídaly tabule obyčejného skla, z lékárny zmizely starodávné, dřevěné, řezbářsky zpracované regály s řadami bílých tyglíků a dóz, kaligraficky popsáných černým písmem v latině. Po každém takovém „nálezu“ mi bylo, jako když někdo otrhává mé, životem, těžce zkoušené srdce. Přesto jsem šla po té své vzpomínkové trase dál. Řeznictví u Pekárků zaniklo, v prázdných prostorách bylo špinavě pusto, nezůstalo ani originální dlaždičkové obložení, zakončené kdysi u stropu širokou, barevnou keramickou bordurou. Nevonělo čerstvými, poctivými uzeninami a nesstresovaným masem, zabijačkovou polévkou, čerstvě nastrouhaným křenem, hořčicí ve veliké skleněné míse s porcelánovou lžící, ani kmínovými křupavými rohlíky. Zmizel voňavý čist'ounký, na tu dobu velmi moderní obchod u Hornýchů. Mé dětství okouzloval naleštěnými mosaznými válci na kávu, rýži i luštěniny, prodavači z jejich výpustí odebírali obsah do stejných lopatek – už měli v oku, kolik čeho musí vsypat do papírového pevného kornoutu, aby toho bylo právě tak akorát. Před obchodem stávaly obří jutové pytle s burskými oříšky a další exotikou, pytle měly vždy tak pečlivě srolované okraje, že tvořily téměř umělecké dílo, jako by právě vystoupily ze starých holandských koloniálních obrazů. Den dojem ještě umocňovaly u dveří na sloupcích rozvěšené hrozny sušených fíků, ve velkých ošatkách nasypané všelijaké ořechy, rozinky, jedlé kaštiny. Všechno odnesl nemilosrdný čas. Srovnání nákupu v současném moderním marketu bylo zoufale neporovnatelné.

Na oběd jsme zašli do něčeho, co nemělo – mimo ospalé, šedivé nehybnosti – žádnou atmosféru. Za mého dětství tu někde poblíž stávalo městské kino. Kousek dál, směrem ke křižovatce, bývala velká, voňavá cukrárna, někde mezi nimi krátek s metrovým, tehdy se říkalo střížním zbožím, majitel pokaždé odněkud vystrachal jako dárek kousek „klůcku“, z něhož se daly ušít šaty pro panenku. Naproti, přes ulici, se kdysi prodávala piana z nedaleké královéhradecké továrny Petrof, vedle býval malinký obchůdek nápadité modistky, klobouk v té době k ženě středního stavu nezbytně patřil. Vtíravou představu nakaširované hospody, absurdního panoptikového „pohostinství“ rušil jen číšník s darem mimořádné výřečnosti. Jako by tušil, že řadu zážitků toho dne v mých myšlenkách by bylo zapotřebí něčím jiným zamluvit, zaretušovat, vyprávěl nám o plavbě na všelijakých lodích, o řadě věcí, nesouvisejících s tou zoufalou hospodskou skutečností. Seděli tam u piva asi tři mlčící štamgasti, zírali nezúčastněně do jednoho místa, pěna jejich moku už dávno splaskla, snad tam posedávali jen proto, že je doma nečekalo nic lepšího. Číšník měl renesanční zásobu slov, barvitě líčil své životní zážitky, takže jsme mu téměř odpustili, že neprožene faldu kuchaři, kterému námi objednané řízky s bramborem trvaly neskutečně dlouho. Tak dlouho, že jsem zauvažovala, jestli teprve toho čuníka nehoní někde po dvoře s nožem a ocílkou v ruce. Kuchař snad telepaticky vycítil naše netrpělivé myšlenky a stále častější pohledy na nástěnné hodiny nad výcepem a předvedl se řízky přes celý talíř – brambory pod ním nebyly ani vidět. Marně, tu jeho „omluvnou“ snahu nebylo v našich silách sníst.

Vydali jsme se k nedalekému svatojakubskému kostelíku, jeho venkovní zdi rovněž „zdobily“ nezbytné kosočtverce i oplzlé výrazy místních sprejerů, ale ran na mé duši už bylo tolik, že jsem si postupně zvykala na to, že už nic nebude, jak bývalo. Nenašla jsem odvalu zajít se podívat do čtvrti vilek a domků poblíž kasáren na vysokém kopci, kde jsme kdysi nějaký čas – po odchodu otce k další milence – s matkou bydlely. Potřebovala jsem všechny ty záporné okamžiky něčím přebít. Nalézt aspoň jedno pohlazení. Našla jsem! O vylepšení dojmu z hlavního náměstí se výtvarně a vkusně snažilo pár starých domů vedle arciděkánského chrámu. Barevné řešení omítek, kamenných dveřních zárubní a nových, dřevěných dveří, oken či domovních znamení měla na svědomí místní manželská dvojice akademických malířů. Paní z té osvícené dvojice byla moje někdejší věrná dětská kamarádka, neodmyslitelná součást mé dávné touhy po setkání s městem mého dětství. Když jsme jejich vilku po delším hledání našli, povídání s jejím mužem, ne nepodobným laskavému pozemskému pánbíčkoví na zahradě s velikánskou skalkou, plnou alpínek, i soch jejich dcery-sochařky, ale především vyprávění, vzpomínání s Denčou, chovající na klíně neposedné vnuče, vytvořilo snesitelnější můstek mezi tohodenními protichůdnými pocity. Cestou domů jsem si teprve v celé hloubce uvědomila, že nebýt posezení a především vzpomínání u těch dvou příjemných lidiček, nesměřila bych se do konce života s tak dlouhou řadou deziluzí. Moji mladí zůstali sedět venku, pán domu je zásobil ovocem ze zahrady, dali mně a Denče prostor pro vzpomínkové návraty do mládí. Moji mladí už vyrůstali v jiné době, na západě Čech, v prostředí neosobních paneláků a umakartových obsluh, řízeného hospodářství a přidělového zásobování obchodů s nezbytnými dlouhými frontami na všechno možné, nedovedli si moje vnitřní, krásné, pohodové, starodávné obrázky představit. Možná si v duchu říkali, co máma na tom ospalém městě vidí, doba, kdy bylo vyhlášeným věnným městem českých královen, je dávno pryč.

Myšlenkové pochody člověka jsou nevyzpytatelné. Nevím, kde došlo k zrození touhy návratu do dob, kdy jsem se cítila šťastná. Mám pocit, že mne to přání nikdy neopustilo, jen jsem neměla nikdy příležitost ho vyslovit. Patřilo k vyrovnávání se s pohledy na stará, srdci blízká místa, k neodbytné touze po připomenutí chvil, kdy byl neskonale šťasten. Člověk se do nich bez přípravy nemá pouštět. Opravdu platí, že každá řeka je už tou jinou. Zůstane jen závan vzpomínek, nostalgie, pocit nenávratnosti něčeho, co bylo tehdy samozřejmou součástí jeho bytí. Život s Vámi občas pěkně vymetl a přesto žijete, toužíte, těšíte se na něco nového, pěkného, nezapomenutelného, z čeho budete jednou, na poslední stezce života, čerpat sílu. Jen se s tím, jaké to právě nacházíte, musíte umět vyrovnat. Máte pocit, že jdete smavým podvečerem věkovitou alejí, na jejímž konci za polorozbořenou zídou z opuky dožívá starý, opuštěný, zarostlý hřbitůvek. Místo smířlivého odpočinku Vašich dětských kamarádství, prvních doteků se životem, pozdějších proher, nenaplněných lásek, nesplněných doufání. Životních jizev a nezbytných oděrek, jež se občas neprestanou připomínat. Máte v tom hrobečku akurátně srovnáno všechno, svědomitý hrobník dbá, abyste o nic nepřišli. Chybí u těch relikvií jen pořadová čísla a letopočty. Ale nejsou zapotřebí. Cizímu nic neřeknou a Vy o všem, co Vám prošlo srdcem, nevymazatelně víte. Sice je to všechno už dávno za Vámi, ale ze srdce to nikdy nevyvane. Vydá se to jednou s Vámi i na tu dlouhou cestu za životní horizont. Nezvratně víte, že se Vám nic z toho jen nezdálo, ztratili jste svou klikatou cestou-necestou dost barevných pírek, ideálů, ledacoš Vám řádně pustilo žilou. Prožili jste si to všechno se vším všudy, jen už působením milosrdného času vyprchala většina vznětů, vášní, bolestí i tužeb. Otupily se hrany. Zbyly jen vzpomínky, s nimiž si najednou nevíte rady. Málokomu se nad tou hromádkou podaří postát s hrudí, dmoucí se pýchou nad všemi těmi

ohromujícími úspěchy, bankovními konty a společenskými poctami, na těchto místech platí jiná hierarchie hodnot. Cítíte, že život je o něčem jiném než hlásají billboardy, vlezlá reklama, přeslazené, bezduché televizní seriály, spotřebnímu pozlátku propadlí sousedé, známí. I přes všechny hmatatelné úspěchy máte najednou pocit, že držíte v ruce svého plyšového medvídka, jemuž někdo utrl hlavu, nebo panenku, jíž kdosi skalpoval rusé vlnité vlásky a ona vypadá jako po dlouhé chemoterapii, nemá ani šatičky, vypadá cize v těch urážejících nedbalkách.

Netušili jste, jak moc jsou ve Vás příběhy života vrostlé. Probíráte se jimi jako zažloutlými fotografiemi. Cítíte, že to, na co se díváte, je už jen násilně udržovaný prožitek, neschopný vzkříšení. Uvědomíte si, že jste pořád tady, má Vás někdo rád, někomu třeba moc chybíte, nesplnili jste si tolik různých, společných přání. V takových chvílích si uvědomíte z kolika drobných maličností se skládá den, týden, měsíc, rok, kolik šťastných chvil jste vzali jako samozřejmost. Kolik lidí čeká, že se s nimi podělíte o to dobré, co ve Vás přes všechny ty lité boje zůstalo. Neřešte čísla v občance, jsou klamavá. To dělají jeden životní nedouci, zapomínající, že každá svíčka uhořívá, a je jen na nich samých, jakým světlem bude po ten jim vymezený čas zářit. Ti z nás, kterým život nadělil z té plné i děravé kapsy, vyzkoušel naši vůli v nejneuvěřitelnějších situacích a nechal nás sáhnout si až na samé dno, víme o životě víc. Probíráme se za tichých večerů krabicemi relikvií, pročítáme zažloutlé dopisy, klinkáme na dárkové zvonečky v naději, že přivoláme to, co nás okouzlovalo - a čemu jsme věřili. Opatrně bereme do dlaní dávno uschlé stonky fialek, které nám někdo milý, blízký, drahý vtiskl kdysi do ruky jako dík za to, že jsme, že k němu patříme, že nás má rád. Že si vzájemně věříme, mohl se na nás a my na něho spolehnout. Zalovíme v kapse odloženého kabátu, zda je tam ještě pořád talisman-kamínek nebo drobná mince, jež nám poslal někdo vzdálený, kdo s námi sdílel naše hoře. Chtěl být naším strážným andělem. Daroval nám to nejcennější, své horoucí srdce, aniž věděl, za bude někdy pochopen. Vzpomeneme těch, kteří s námi jednali s úctou, cenili si našeho přátelství, neříkali prázdná slova, nelhali nám. Nenechme k sobě přijít nenávist, pomstu – ti opatrní, ustrašení a manipulovatelní si své životní omyly neuvědomují, nechají se vláčet prostředností svého okolí, z té citové hluchoty je srdce přímo zebe, ale nemají sílu se z ní vymanit. Zůstaňme sami sebou, byť se to v některých okamžicích může zdát nadlidské. Skutečné hodnoty nepodléhají burzovním pravidlům. Nepodléhejme smutku, snažme se myslet na třeba sluncem prozářené vzdálené letní, rozkvetlé pole, do kterého jste si moc přáli jednou ulehnout a úlevně vnímat blankytné nebe a letící oblaka nad Vašimi hlavami. Může to být Vaše zmoudřelá nirvána, jež již otupila bodavé ostří a nechala Vám pravdivě nahlédnout do Vaší vlastní duše. Co víc potřebuje člověk při inventuře života k hřejivému pocitu plachého, člověčího, opravdového štěstí? Zralý věk budiž pochválen!